

Л. М. Акімова¹,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і природокористування,
Національний університет водного господарства та природокористування

ІНСТРУМЕНТИ ТА ДІАГНОСТИКА УМОВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ІНСТРУМЕНТАМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

L. Akimova¹,
PhD in Economics, assistant professor, assistant professor of the Department
of Finance and Environmental Sciences, National University of Water and Environmental Engineering

INSTRUMENTS AND DIAGNOSTICS OF CONDITIONS FOR ENSURING ECONOMIC SECURITY OF THE STATE BY MEANS OF PUBLIC ADMINISTRATION

У статті розглянуто підходи щодо визначення понять "діагностика" та "економічна діагностика". Визначено основні види діагностики, які наявні в економічній науці. Виділено ключові загрози, які здійснюють негативний вплив на економічну безпеку країни. Запропоновано класифікація інструментів державного управління. Визначено, що діагностика економічної безпеки держави є певним цілісним організмом. Визначено чинники, які здійснюють безпосередній вплив на економічну безпеку. Виявлений та охарактеризований контролінг як основний інструмент діагностики умов забезпечення економічної безпеки держави. Визначено, що ефективність проведення фінансового контролінгу, залежить насамперед від процесу його здійснення, а він у свою чергу проводиться з використанням системи показників. Проаналізовано показники економічної безпеки та визначено показники, відхилення яких є найбільш руйнівним для економічної безпеки держави.

The article considers the approaches to the definition of the concepts "diagnostics" and "economic diagnostics". The main types of diagnostics that are present in economic science are identified. Defined key threats that have a negative impact on the economic security of the country. The proposed classification of instruments of public administration. Determined that the diagnosis economic security of the state is a certain integral organism, factors that have direct influence and economic security, controlling is identified and characterized as the main tool for diagnosing the conditions for ensuring the economic security of the state. It is determined that the effectiveness of financial controlling depends primarily on the process of its implementation, and it is in turn carried out using a system of indicators. Indicators, the deviations of which are the most destructive for the economic security of the state.

Ключові слова: діагностика, державне управління, економічна діагностика, діагностика банкрутства, діагностика підприємства, економічна діагностика, діагностика фінансово-господарської діяльності, інструменти, комплексна бізнес-діагностика підприємства, механізми державного управління.

Keywords: diagnostics, public administration, economic diagnostics, bankruptcy diagnostics, enterprise diagnostics, economic diagnostics, diagnostics of financial and economic activity, instruments, complex business diagnostics of the enterprise, mechanisms of public administration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

За сучасних умов забезпечення стійкого та сталого зростання національної економіки неодноразово дос-

ліджувалось на державному рівні. При цьому держава виступає одним з головних суб'єктів забезпечення економічної безпеки країни. Для ефективного вивчення всіх аспектів, вона проводить діагностику умов забезпечення економічної безпеки держави, застосовуючи інструменти державного управління. Проблема діагностики умов забезпечення економічної безпеки держави інстру-

¹ ORCID: 0000-0002-2747-2775

ментами державного управління набуває ключового значення, оскільки саме під час проведення даної процедури органи державного управління мають змогу здійснити оцінку стану економічних об'єктів в умовах недостатньої інформації, а також виявити проблеми, які перешкоджають розвитку економіки в цілому.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Розгляд питання діагностики умов забезпечення економічної безпеки держави інструментами державного управління присвячені праці таких вітчизняних науковців: Л. Акімова, З. Гбур, В. Ільченко, Т. Ковальчук, Б. Колос, А. Котелевська, Л. Лігоненко, А. Лисачок, С. Матвеева, І. Мігус, А. Міщенко, В. Рапопорт, С. Саєга, В. Тоцький.

Однак дослідження вищезазначених науковців перебувають у сфері визначення теоретико-методологічних питань забезпечення економічної безпеки, а діагностика умов забезпечення економічної безпеки держави інструментами державного управління залишається недослідженим.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є діагностика забезпечення економічної безпеки держави інструментами державного управління.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У сучасних реаліях трансформаційних змін питання економічної безпеки, а зокрема її діагностика набувають ключового значення для органів державного управління будь-якої з країн світу. Діагностика дозволяє виявляти проблеми в системі управління на будь-якому з рівнів господарських відносин, при цьому захистити економіку країни від зовнішніх та внутрішніх негативних чинників. За таких умов, ми вважаємо доцільним надати дефініцію поняттю "діагностика" та "економічна діагностика".

Крім того, в сучасних економічних умовах надзвичайно актуальною є своєчасна, повна та об'єктивна діагностика економічної безпеки держави інструментами державного управління. Це дозволяє оперативно виявляти загрози і небезпеки та використовувати адекватний інструментарій мінімізації їх впливу, планувати та реалізовувати механізм захисту держави від небезпек і загроз та, в свою чергу, оптимізувати і систематизувати роботу всієї національної економіки.

Рис. 1. Види діагностики

Джерело: складено автором на основі [7, 11, 12, 15, 16].

Так, на думку Рапопорт В.Ш., діагностика — це управлінська робота з виявлення проблем і вузьких місць системи управління підприємством [14, с. 113].

Науковець Міщенко А.П. вважає, що діагностика — це етап процесу ухвалення рішення, на якому менеджери аналізують основні причинно-наслідкові зв'язки конкретної ситуації [13, с. 316].

Колос Б. зауважує, що діагностика — це пошук, аналіз, виявлення можливої помилки та вироблення шляхів удосконалення управління системою [10, с. 940].

Однак Ковальчук Т.М. вважає, що діагностика — це спосіб встановлення характеру порушень нормального перебігу економічних процесів на основі типових ознак, які властиві лише для даного порушення [9, с. 60].

Зважаючи на вагатоваріативність визначення даного поняття, ми вважаємо, що під діагностикою варто розуміти, певну роботу, яка проводиться управлінням та спрямована при цьому на аналіз та переробку цієї інформації, котра в подальшому застосовується при впровадженні відповідних шляхів, щодо забезпечення стабільного розвитку.

Оскільки, виходячи з реальної ситуації, в українській економіці у процесі її реформування, можна виділити такі ключові загрози, які здійснюють негативний вплив на економічну безпеку країни:

- посилення структурної деформації економіки;
- зниження інвестиційної та інноваційної активності та розпад науково-технічного потенціалу;
- корупція;
- тінізація економіки;
- наявна диференціація між верствами населення;
- тенденція до перетворення України на паливно-сировинну периферію розвинутих країн;

- посилення залежності від імпорту;
- втеча з країни валютних ресурсів;
- поглиблення майнового розшарування суспільства;
- високий рівень зовнішнього та внутрішнього боргу;
- надмірна відкритість економіки;
- криміналізація економічних відносин.

Економічна безпека сприяє створенню надійної та забезпеченої всіма необхідними засобами держави, захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки [1, с. 19; 2]. Слід зазначити, що економічна безпека держави складається з різних видів безпеки в різних сферах господарювання: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека. Тому основними загрозами економічній безпеці України на сучасному етапі є: високий рівень тіньової економіки, зростання інфляції і бюджетного дефіциту, зменшення валового нагромадження основного капіталу, зростання безробіття, несприятливий інвестиційний клімат, надто високий рівень державного боргу, неконтрольовані міграційні процеси, політична нестабільність тощо [3; 4]. Крім того, політика економічної безпеки визначається на основі певних принципів, які створюють політичну і правову базу для оцінювання зовнішніх і внутрішніх загроз, формування національних економічних інтересів і стратегії економічної безпеки [5; 6].

Зважаючи на те, що в економічній науці існує широке коло підходів до визначення видів діагностики, пропонуємо розглянути їх для визначення саме того, напрямку, який ми використаємо в подальшому дослідженні (рис. 1).

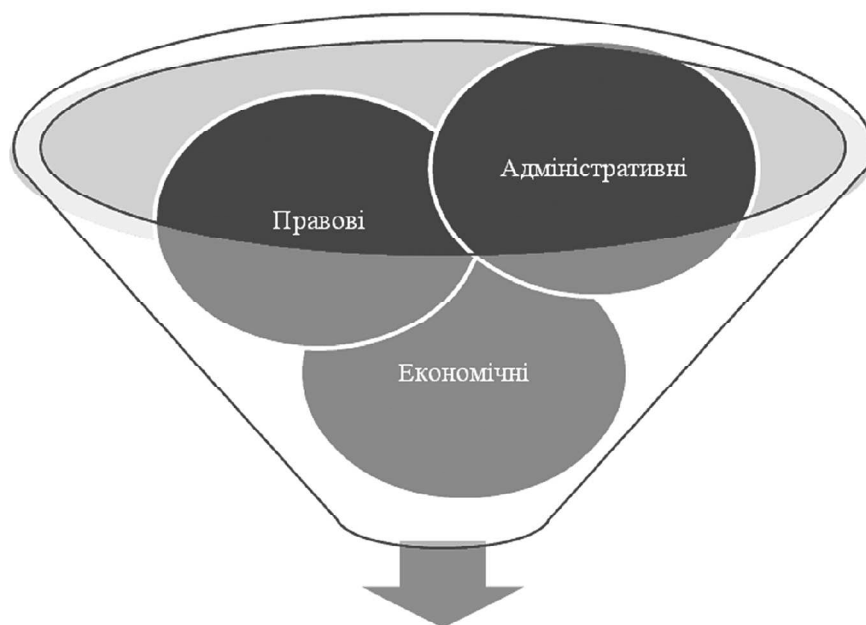
З рисунка 1 ми бачимо, що існують наступні види діагностики:

— діагностика банкрутства — це система цільового фінансового аналізу, спрямованого на виявлення параметрів кризового розвитку господарюючого суб'єкта, що генерують загрозу його банкрутства в майбутньому періоді [15, с. 19];

— діагностика підприємства — це система наукових знань і сфера практичної діяльності, що мають на меті дослідження економічних процесів, виявлення слабких та сильних сторін підприємства, визначення способів покращення ситуації, що склалася [12, с. 112];

— економічна діагностика — це спеціальним чином побудоване дослідження, спрямоване на оцінку стану економічного об'єкта за умов неповної інформації з метою виявлення проблем розвитку та перспективних шляхів їх вирішення [11, с. 51];

— діагностика фінансово-господарської діяльності — це визначення оціночних ознак, вибір методів їх виміру

Інструменти державного управління

Рис. 2. Інструменти державного управління

Джерело: власна розробка автора.

і характеристики цих ознак за визначеними принципами, оцінку виявлених відхилень від стандартних, загальноприйнятих значень [7, с. 128];

— комплексна бізнес-діагностика підприємства — це кількісна та якісна оцінка стану підприємства як цілісного організму стосовно його зовнішнього бізнесоточення, визначення його проблем, слабких і сильних сторін, місця на ринку і серед конкурентів [16, с. 89].

Кожен з вищеперерахованих напрямів є важливим та доцільним при діагностиці умов забезпечення економічної безпеки держави в цілому, тобто їх всіх потрібно прийняти до уваги при розгляді даного питання. Тобто варто розглядати діагностику економічної безпеки держави як певний цілісний організм стосовно його зовнішнього та внутрішнього середовища, при цьому варто визначити проблеми, які заважають державі в повній мірі та повному обсязі, використовувати інструменти державного управління. Виходячи з даного питання варто визначити інструменти державного управління, які застосовуються для ефективного функціонування економічної безпеки держави (рис. 2).

Ми пропонуємо таку класифікацію інструментів державного управління:

— Правові — це закони та підзаконні акти, що регулюють правила поведінки суб'єктів господарювання.

— Адміністративні — це укази, постанови та розпорядження виконавчих органів, що дозволяють, забороняють, обмежують чи нормують окремі види господарської діяльності.

— Економічні — це макроекономічне планування, державний бюджет, податки, гроші, ціни, заробітна плата, контроль.

Складові та рівні економічної безпеки тісно пов'язані між собою: макроекономічна, фінансова, бюджетна, грошово-кредитна, валютна, соціальна, демографічна та інші. Ці сфери, котрі зазначені вище потребу-

Таблиця 1. Показники економічної безпеки

Показник	Граничне значення
Зменшення обсягу ВВП, %	50
Обсяги інвестицій у % від ВВП	25
Обсяги інвестицій у % від ВВП	25
Рівень інфляції за рік, %	20
Обсяг зовнішнього боргу в % до ВВП	25
Обсяг внутрішнього боргу в % до ВВП	20
Питома вага зовнішніх запозичень у покритті бюджету, %	30
Дефіцит бюджету у % до ВВП	5
Обсяг іноземної валюти по відношенню до обсягу національної валюти, %	10
Обсяг іноземної валюти в готівковій формі до обсягу готівки гривні	25
Грошова маса М2 у % до ВВП (показник монетизації)	50
Питома вага імпорту у внутрішньому споживанні, %	30
Розрив між доходами 10% найбільш високодоходних груп і 10% найбільш незахищених груп, разів	8
Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. населення), %	5
Диференціації по прожитковому мінімуму, разів	1,5

ють застосування комплексного інструментарію, котрий дозволить проводити діагностику. На нашу думку, він повинен бути саме економічним, тобто таким, який проводиться безпосередньо та регулярно, звісно при цьому він має бути підкріплений нормативно-правовими актами, які б підтверджували законність його застосування. Таким інструментом є контролінг, саме він дозволяє забезпечити повний та всеохоплюючий аналіз, а також оцінку можливості досягнення економічної безпеки розвитку національної економіки. Економічна безпека у своєму функціонуванні зважаючи на багатоаспектність даної категорії, сприймає на себе вплив різноманітних чинників, зокрема: соціальні, економічні, соціально-економічні, технічні, інноваційні та інші.

Вищенаведені фактори спричиняють необхідність діагностики поточного стану економічної безпеки держави для своєчасного виявлення основних загроз. У цьому випадку найбільш доцільно застосовувати фінансовий контролінг. Фінансовий контролінг зорієнтований насамперед на функціональну підтримку фінансового менеджменту, що визначає його зміст та основні завдання. Основною метою фінансового контролінгу є орієнтація управлінського процесу на максимізацію прибутку та вартості капіталу при мінімізації ризику і збереженні ліквідності та платоспроможності.

Ефективність проведення фінансового контролінгу, залежить насамперед від процесу його здійснення, а він в свою чергу проводиться з використанням системи показників. Граничні значення індикаторів економічної безпеки є кількісними параметрами, які окреслюють межі досягнення недопустимих значень у різних сферах економіки (табл. 1) [8, с. 117].

З таблиці 1 ми бачимо різні показники, які використовуються при фінансовому контролінгу, але варто зауважити, що їхній перелік не є вичерпним і може бути доповнений, незважаючи на це використовують в основному вищенаведені показники, оскільки вони, на думку багатьох провідних економістів, є найбільш інформативними з точки зору макроекономічного аналізу економічної безпеки.

Окрім цього, під час моніторингу ситуації, яка має економічне спрямування, варто визначити показники, відхилення яких є найбільш руйнівним для економічної

безпеки держави. Враховуючи кризове економічне становище України, необхідно своєчасно здійснювати контролінг дефіциту Державного бюджету, рівня монетизації ВВП, частки державного боргу в обсягові ВВП, рівня доларизації, швидкості обігу готівки, рівня інфляції, рівня злочинності, диференціації по прожитковому мінімуму.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Отже, з вищепроведеного дослідження варто зазначити, що діагностика умов забезпечення економічної безпеки держави інструментами державного управління посідає чільне місце в становленні та ефективному функціонуванні країни. Ми визначили, що існує багато інструментів, які використовує держава для належного функціонування всіх сфер суспільного життя, зокрема, економічної сфери. При цьому варто пам'ятати, що саме фінансовий контролінг використовує систему показників, за допомогою яких визначається рівень економічної безпеки країни. Тобто саме він є одним з потужних інструментів діагностики, який забезпечує: збір та аналіз інформації; постійний моніторинг і аналіз індикаторів, чинників, загроз, які впливають на економічну безпеку держави; розробку та впровадження заходів, щодо забезпечення економічної безпеки країни. Тому дослідження інструментів та діагностики умов забезпечення економічної безпеки держави інструментами державного управління слугують науковою базою для розробки та впровадження державних програм, які будуть спрямовані на нейтралізацію кризових явищ в економічній системі. Вони є основою для прийняття важливих нормативних та законодавчих актів, збільшують можливості держави із захисту національних економічних інтересів.

Література:

- Акімова Л. Державне регулювання фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання / Л. Акімова, А. Лисачок // ДП "Видавничий дім "Персонал" (5). — 2017. — С. 16—28.
- Акімова Л.М. Теоретичні основи державного управління розвитком національної безпеки / Л.М. Акімова // Державне управління: удосконалення та розвиток: електронне наукове фахове видання. — 2015. — № 5. — Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1210>
- Акімова Л. М. Етапи становлення економічної безпеки держави: зарубіжний та вітчизняний досвід / Л.М. Акімова // Державне управління: удосконалення та розвиток: електронне наукове фахове видання. — 2016. — № 8. — Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1246>
- Акімова Л.М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави / Л.М. Акімова // Державне управління: удосконалення та розвиток: електронне наукове фахове видання. — 2016. — № 10. — Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1247>

5. Akimova L. M. State regulation of the financial services market in Ukraine / L.M. Akimova, A. V. Lysachok // Public management: collection. — № 1 (11) — January 2018. — Kyiv: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2018. — Р. 29—45.

6. Akimova L. M. Role and place of economic security in the system of state regulation providing for national security of Ukraine / L.M. Akimova // Public management: collection. — № 12. — February 2018. — Kyiv: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2018. — Р. 15—27.

7. Гадзевич О.І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово-господарської діяльності підприємств: навч. посібник / О.І. Гадзевич. — К.: Кондор, 2004. — 180 с.

8. Ільченко В. О. Фінансовий контролінг як складова забезпечення економічної безпеки держави / В.О. Ільченко, А.І. Котелевська // Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет конференції з міжнародною участю, 1 грудня 2016 р. — Полтава: ПолтНТУ. — 2017. — С. 116—118.

9. Ковальчук Т.М. Діагностичний аналіз в системі управління підприємством: методологія та методика / Т.М. Ковальчук // Економіка АПК. — 2005. — № 2. — С. 59—63.

10. Колос Б. Управління державою III тисячоліття, або Стратегія і тактика побудови Української національної держави / Б. Колос. — Львів: Ініціатива, 2004. — 976 с.

11. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: [опорний конспект лекцій] / Л.О. Лігоненко. — К.: КНЕУ, 2003. — 270 с.

12. Матвеева С. Диагностика предприятия и ее модели / С. Матвеева // Проблемы теории и практики управления. — 2006. — № 2. — С. 112—118.

13. Міщенко А.П. Стратегічне управління: навч. посібник / А.П. Міщенко. — К.: "Центр навчальної літератури", 2012. — 224 с.

14. Рапопорт В.Ш. Диагностика управления: практический опыт и рекомендации / В.Ш. Рапопорт. — Москва: Экономика, 1988. — 128 с.

15. Салига С.Я. Антикризове фінансове управління підприємством: навч. посібник / С.Я. Салига. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 208 с.

16. Тоцький В.І. Організаційний розвиток підприємства: навч. посібник / В.І. Тоцький, В.В. Лавриненко. — К.: КНЕУ, 2005. — 247 с.

References:

1. Akimova, L.M. and Lysachok, A. V. (2017), "State regulation of financial and economic safety of subjects of economic activity", DP Publishing House Personnel, vol. 5, pp.16—28.

2. Akimova, L.M. (2015), "Theoretical Foundations of Public Administration for the Development of National Security", Public administration: improvement and development: an electronic scientific specialized publication, [Online], vol. 5, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1210> (Accessed 2 July 2018).

3. Akimova, L.M. (2016), "Stages of formation of economic security of the state: foreign and domestic

experience", Public administration: improvement and development: an electronic scientific specialized publication, [Online], vol. 8, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1246> (Accessed 5 July 2018).

4. Akimova, L.M. (2016), "Essential characteristics of the main threats to the economic security of the state", Public administration: improvement and development: an electronic scientific specialized publication, [Online], vol. 10, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247> (Accessed 10 July 2018).

5. Akimova, L.M. and Lysachok, A. V. (2018), "State regulation of the financial services market in Ukraine", Public management: collection, vol. 1 (11), pp. 29—45.

6. Akimova, L.M. (2018), "Role and place of economic security in the system of state regulation providing for national security of Ukraine", Public management: collection, vol. 12, pp. 15—27.

7. Gadzevich, O. I. (2004), Osnovy ekonomichnoho analizu i diahnostryky finansovo-hospodars'koi diial'nosti pidpryemstv [Fundamentals of economic analysis and diagnostics of financial and economic activity of enterprises], Condor, Kyiv, Ukraine.

8. Ilchenko V.O. and Kotelevska, A.L. (2017), "Financial control as a component of the provision. economic security of the state" Materialy III Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi Internet konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu [Materials of the Third All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference with International Participation], Ekonomichna bezpeka: derzhava, rehion, pidpryemstvo [Economic Security: State, Region, Enterprise], PoltNTU, Poltava, Ukraine, pp. 116—118.

9. Kovalchuk, T.M. (2005), "Diagnostic analysis in enterprise management system: methodology and methodology" Ekonomika APK, vol. 2, pp. 59—63.

10. Kolos, B. (2004), Upravlinnia derzhavoiu III tysiacholittia, abo Stratehiia i taktyka pobudovy Ukrain'skoi natsional'noi derzhavy [Management by the state of the third millennium, or Strategy and tactics of building the Ukrainian national state], Initiative, Lviv, Ukraine.

11. Lyhonenko, L.O. (2003), Antykryzove upravlinnia pidpryemstvom, [Anticrisis management of the enterprise], KNEU, Kyiv, Ukraine.

12. Matveeva, S. (2006), "Diagnostics of the enterprise and its model", Problemy teoryy y praktyky upravleniya, vol. 2, pp. 112—118.

13. Mischenko, A.P. (2012), Stratehichne upravlinnia [Strategic Management], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.

14. Rapoport, V.Sh. (1988), Dyahnostyka upravleniya: praktycheskyj opyt y rekomendatsyy [Management Diagnostics: Practical Experience and Recommendations], Moscow.

15. Saliga, S.Ya. (2005), Antykryzove finansove upravlinnia pidpryemstvom [Anticrisis Financial Management of the Enterprise], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.

16. Totsky, V.I. (2005), Orhanizatsijnyj rozvytok pidpryemstva [Organizational development of the enterprise], KNEU, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2018 р.